

Beata Gontarz

Obrazy świata

*Wizualne reprezentacje rzeczywistości
w polskiej prozie współczesnej*

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2014

Obrazy świata

Wizualne reprezentacje rzeczywistości
w polskiej prozie współczesnej

Rodzicom

NR 3176

Beata Gontarz

Obrazy świata

**Wizualne reprezentacje rzeczywistości
w polskiej prozie współczesnej**

Redaktor serii: Studia o Kulturze
Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska

Recenzent
Andrzej Sulikowski

Spis treści

Słowo wstępne	7
-------------------------	---

Wizualne reprezentacje historii

Wprowadzenie	13
Ekfrazja fotografii. <i>Zagłada</i> Piotra Szewca	17
„Archeologia fotografii”. <i>Finis Silesiae</i> Henryka Wańka	65
Fotografia i postpamięć. <i>Zimno</i> Piotra Czakańskiego	97

Andrzeja Stasiuka widzenia i olśnienia

Wprowadzenie	135
Ikonizacja rzeczywistości	139
Epifanie rzeczywistości	163
Geografia, historia i pamięć	181

Widzenie w podróży

Wprowadzenie	201
Filmowe i oniryczne modele widzialności	211
„Filmowe etiudy”	229
Ku „estetyce znikania”.	253

Nota bibliograficzna	283
Bibliografia	285
Indeks osobowy	305
Summary.	315
Résumé	317

Słowo wstępne

Przedmiotem mojego zainteresowania jest literatura, która, nie uciekając od swoich przedstawieniowych (w znaczeniu odnoszenia się do świata rzeczywistego) zadań, wskazuje na wizualne formy pośredniczące w jego ujmowaniu i zarazem korzysta z nich jako modeli przedstawieniowych. Podejmuję problem łączący z jednej strony mediacyjną funkcję języka, dzięki której utwór literacki „wskazuje na to, co jest na zewnątrz”, w sposób taki, że „nie naśladuje, ale reprezentuje świat”¹, z drugiej zaś strony fakt postępującej mediatyzacji rzeczywistości jako rezultatu przemian cywilizacyjnych i kulturowych. Ze względu na ów historycznie zmienny kontekst i w celu „przykrojenia” materiału badawczego do tematu wybrałam utwory prozatorskie opublikowane po cezurze historycznoliterackiej, za jaką jest uważany 1989 rok. (W tę umowną granicę wpisuję też wydaną po raz pierwszy w 1987 roku *Zagładę*).

W pierwszej części, zatytułowanej *Wizualne reprezentacje historii*, zanalizowałam powieści, których autorzy: Piotr Szewc, Henryk Waniek i Piotr Czakański, za temat obrali przedstawienie przeszłości. Utwory łączy medium fotografii (fikcyjnej lub autentycznej) jako wizualnego śladu dawnego świata, śladu wykorzystywanego jednak odmiennie: jako narzędzie służące uobecniению w słowie minionej rzeczywistości, jako materiał konfrontacji prywatnego doświadczenia z porządkiem Historii oraz jako przedmiot traumatycznego przeżycia, które stanowi cechę współczesnej postpamięci.

¹ S. WYSŁOUCH: „*Ut pictura poesis*” — stara formuła i nowe problemy. W: *Ut pictura poesis*. Red. M. SKWARA i S. WYSŁOUCH. Gdańsk 2006, s. 15.

W części drugiej, *Andrzeja Stasiuka widzenia i olśnienia*, uwagą objęłam niefikcyjną prozę Andrzeja Stasiuka, opartą na zabiegu ikonizacji przedstawiania miejsc i sytuacji, na epifanijnych tropach przedstawiania rzeczywistości i historii oraz na ikonicznym przeżyciu i prezentacji historii. Wskazałam, że środkiem służącym realizacji tych zabiegów są odniesienia do fotografii oraz dzieł plastycznych, przywoływanych ze względu na obraz i strukturę modelującą indywidualne doświadczenie autora, oraz wyrażona w podjętym temacie, obranej metaforycie i dyskursywnych rozważaniach fascynacja kategorią światła, która wiąże ontologiczno-epistemologiczne i estetyczne wymiary zaprezentowanego *universum*.

Trzecia część, *Widzenie w podróży*, jest dopełnieniem moich rozpoznawczych wobec prozy Stasiuka. Na materiale zapisów z podróży, składających się w ostatnim czasie na zasadniczą twórczość tego autora, prześledziłam sposoby przedstawiania świata poznawanego w ruchu (podczas jazdy pociągiem lub samochodem), a więc w specyficznych, a zarazem współcześnie niezwykle powszechnych, niemal podstawowych, warunkach percepcyjnych. Wydobyłam i zanalizowałam kolejne zabiegi, dzięki którym pisarz dokonuje zaadaptowania — w tym przypadku fotograficznych, ale również filmowych — klisz obrazowych oraz strukturalnych w celu przełożenia określonych doznań percepcyjnych na tekst literacki.

Kategoria reprezentacji ma dwuaspektowy status, „jest, najogólniej mówiąc, tym poprzez co; tym, dzięki czemu ujmujemy to, co jest poza. Jest więc zastępowaniem i wskazywaniem jednocześnie”². We wszystkich częściach i rozdziałach książki najważniejszym przedmiotem badań uczyniłam literaturę, której twórcy ujawniają własną wrażliwość odbioru rzeczywistości, prezentując jej wizualne przedstawienia, a zarazem odwołują się do dyspozycji współczesnego odbiorcy,

² R. Nycz: *Tekstowy świat. Poststrukturalizm a wiedza o literaturze*. Warszawa 1995, s. 249. Zob. też: S. WYSŁOUCH: „*Ut pictura poesis*”..., s. 15; M.P. MARKOWSKI: *Pragnienie obecności. Filozofie reprezentacji od Platona do Kartezjusza*. Gdańsk 1999; IDEM: *O reprezentacji*. W: *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy*. Red. M.P. MARKOWSKI, R. NY CZ. Kraków 2006; A. WÓRKOWSKI: *Wzrok i obecność. Spór historyków sztuki z historykami literatury. Uwagi filozofa*. W: *Zmysł wzroku, zmysł sztuki. Prywatna historia sztuki Zbigniewa Herberta*. Cz. 1. Red. J.M. RUSZAR. Lublin 2006.

także umiejącego czytać teksty obrazowe. Wizualne reprezentacje stają się instrumentem nawiązania przez pisarza porozumienia z czytelnikiem dzięki wyznaczeniu pola wspólnego doświadczenia, jakim jest obcowanie w określonej ikonosferze³, pozwalają autorowi podjąć oraz poprowadzić istotne dla niego tematy.

Zaproponowałam zbliżenia analityczne na konkretne utwory, w których wybrany przeze mnie problem wizualnych reprezentacji rzeczywistości istnieje samoistnie, a ponadto starałam się zaprezentować różnorodność poszczególnych ujęć artystycznych. W analizach korzystałam nie tylko z narzędzi literaturoznawczych badań, lecz także z narzędzi i kategorii medioznawczych, jak też z teorii estetycznych, historiograficznych i socjologicznych, w przekonaniu że pozwalają za każdym razem celnie wyodrębnić, opisać, a następnie umieścić w wyjaśniającym kontekście fenomen wizualnej reprezentacji.

³ Odwołuję się do terminu Mieczysława Porębskiego, definiowanego następująco: „Na ikonosferę składają się fakty, fakty pojawiania się obrazów. Wchodzą w jej zasięg obrazy bądź te, które tworzą się na naszych oczach, bądź te, które utworzyły się już wcześniej. Są wśród nich i takie — widniejące na niebie gwiazdozbiory — od których powstania dzielą nas miliony lat świetlnych. Są i te, które przed kilkunastu czy dwudziestu kilku tysiącami lat pojawiły się na ścianach prehistorycznych jaskiń, inicjując nieprzerwany ciąg twórczych poczyniń myśli i wyobraźni człowieka. Są te, które niesie nam każda chwila — atakujące nas bezustannie szумы, sygnały, światła, cienie, kolory. Są wreszcie i te, o których pamiętamy, mówimy, które nie przekroczyły jednak nigdy progu dzielącego nasz świat zewnętrzny od świata naszych snów i halucynacji”. Zob. M. PORĘBSKI: *Ikonosfera*. Warszawa 1972, s. 271.

Nota bibliograficzna

W książce zostały wykorzystane, po rozszerzeniu i uzupełnieniu, następujące opublikowane moje artykuły:

Ekfrazja fotografii. „Zagłada” Piotra Szewca; „Archeologia fotografii”. „Finis Silesiae” Henryka Wańka; Fotografia i postpamięć. „Zimno” Piotra Czakańskiego. W: A. DĘBSKA-KOSSAKOWSKA, B. GONTARZ, M. WISZNIOWSKA: *Literackie reprezentacje historii. Świadectwa – mediatyzacje – eksploracje.* Katowice 2013, s. 83–163.

Ikonizacja rzeczywistości w „Dukli” Andrzeja Stasiuka. W: *Przestrzeń sztuki: obrazy – słowa – komentarze.* Red. M. POPCZYK. Katowice 2005, s. 70–78.

Andrzeja Stasiuka widzenia i olśnienia. W: *Świat przez pryzmat „ja”.* T. 2: *Studia i interpretacje.* Red. B. GONTARZ, M. KRAKOWIAK. Katowice 2006, s. 210–222.

Geografia, historia i pamięć. Upamiętnianie przeszłości w pisarstwie Andrzeja Stasiuka. W: *Opowiedzieć historię. Prace dedykowane Profesorowi Stefanowi Zabierowskiemu.* Red. B. GONTARZ, M. KRAKOWIAK. Katowice 2009, s. 300–316.

Indeks osobowy

- Achilles 38
Adorno Theodor 256, 298
Afrodyta 44
Aizen Judy 61, 300
Alberti Leon Battista 214, 217, 218,
286, 297, 298
Andruchowycz Jurij 135, 285
Ankersmit Frank 13–15, 59, 60, 127,
187, 195, 286, 290
Antonioni Michelangelo 84
Arasse Daniel 213, 295
Arkan (zob. Rożnatiović Želík)
Arnheim Rudolf 218
Arystoteles 139
Atget Eugène 55
Augustyniak Alicja 104, 289

Babuchowska Ewa 107, 286
Bacon Francis 267
Bachtin Michaił 25
Baczyński Andrzej, ks., 107, 288
Bağajewski Arkadiusz 137, 246, 286
Balbus Stanisław 24, 219, 297, 303
Banaszkiewicz Karina 237, 246, 286
Bańkosz Robert 275, 286
Barthes Roland 48, 50–52, 60, 74,
92, 110–117, 120–124, 157–159,
174, 177, 251, 286, 287, 289

Bartoszewski Władysław 100, 287,
289
Bartoszyński Kazimierz 272, 287
Baudelaire Charles 257, 287
Baudrillard Jean 178, 278–281, 287
Baudry Jean-Louis 224, 225, 287
Bauman Zygmunt 203, 287
Bazin André 49–51, 287
Beitchman Philip 234, 257, 302
Bellmer Hans 77, 78
Belting Hans 50, 63, 91, 287
Bender Sara 107, 294
Benjamin Walter 112, 203, 256, 260,
262, 279, 287, 288, 290, 298
Bergson Henri 269
Bernacki Marek 53, 288
Białostocki Jan 214, 217, 286, 288
Bielik-Robson Agata 163, 164, 178,
179, 280, 288, 301
Bienek Horst 67
Bieńczyk Marek 30, 131, 132, 192,
206, 208, 288, 298, 299, 301
Bieńkowska Ewa 30, 298
Bieroń Tomasz 185, 291
Bierut Bolesław 89
Billault Allan 38, 39, 288
Blajer Wojciech 105, 295
Blanchot Maurice 132, 288

- Blandovsky Wilhelm von 86
Błońska Wanda 132, 288
Bocheńska Jadwiga 50, 287
Boczkowska Magdalena 115, 288
Bodor Ádám 239, 240, 288
Bogdański Aleksander 238, 300
Bojarska Katarzyna 128, 132, 288, 294
Bolecki Włodzimierz 26, 56, 61, 136, 201, 229, 251, 259, 260, 272, 287, 290, 293–296, 298, 301, 302
Boltanski Christian 129
Bońkowski Wojciech 188, 298
Brach-Czaina Jolanta 152
Brogowski Leszek 86, 110, 289
Brühlówna Amalia 174–176
Bryl Mariusz 50, 91, 287
Brzozowska Blanka 291
Buczek Marta 259, 298
Buczowski Leopold 186
Bulatović Miodrag 191
Buľhak Jan 75
Burgin Victor 116, 288
Burke Kenneth 21, 288
Burska Lidia 144, 303
Busch Wilhelm 69

Carpenter Bogdana 222, 223, 288
Ceașescu Nicolae 190
Celan Paul 131
Cencora Arkadiusz 75, 288
Chciuk Andrzej 59
Chełmoński Józef 148, 226
Chodorska Jolanta 104, 289
Chwin Stefan 125
Cieślak Tomasz 152, 298
Cioran Emil 190–194, 244, 288
Civjan Juri 268
Clifford Charles 92

Codreanu Corneliu 190
Comolli Jean-Louisv203, 204, 289
Coppola Francis Ford 239
Cosandey Roland 205, 289
Córka Władysława Ulmy 104, 289
Cypryański Piotr 203, 219, 262, 295
Czakański Piotr 7, 15, 97–132, 283, 285
Czapik-Lityńska Barbara 135, 201, 259, 298
Czapliński Marek 68, 293
Czapliński Przemysław 59, 136, 289
Czartoryska Urszula 85, 86, 110, 242, 249, 289
Czermińska Małgorzata 37, 38, 289
Czerniawski Adam 27, 32
Czerwiński Marcin 178, 226, 290, 296
Czudec Joanna 157, 300

Ćiriľić Dorota Jovanka 240, 289

Daguerre Louis Jacques 50
Dańda Józef 75
Dehnel Jacek 125
Delluc Louis 247, 250
Dębska-Kossakowska Aleksandra 32, 34, 38, 283, 289
Dichter Wilhelm 131
Dieken Eilert 103
Dilthey Wilhelm 256, 298
Dłuski Wiktor 14, 127, 187, 296
Domańska Ewa 13, 14, 127, 185, 187, 195, 286, 289, 290, 297, 301
Doża Jerzy 195, 221, 226
Dracula (zob. Vlad Tapes, Wład Palownik)
Duchamp Marcel 214, 297
Dulac Germaine 247
Dürer Albrecht 217, 288

- Dutka Elżbieta 67, 75, 90, 186, 229, 290
Dziadek Adam 24–28, 30, 32, 35, 39, 145, 146, 149, 174, 250, 251, 286, 290, 293, 294, 298, 302
Dziadkiewicz Roman 268, 295
Dziel Paweł 270, 290
Dziewulski Michael 103
- Eberhardt Konrad 226, 296
Eco Umberto 20, 290
Eliade Mircea 161, 178, 182, 189, 290
Emerson Ralph Waldo 207, 224
Engelking Barbara 107, 300
Epstein Jean 226, 247, 291
Erlich Jehuda 105
- Fast Piotr 213, 237, 301
Ficowski Jerzy 131
Filostrat Starszy 22, 23, 25, 28, 35, 38–40, 43–45, 290, 297
Fiut Aleksander 186
Flaubert Gustave 251
Florenski Paweł 275–277, 290
Forajter Waclaw 15, 45, 91, 299
Foucault Michel 94, 95, 290
Franciszek Józef 190
Frank Hans 100
Frątczak Marcin 240, 290
Freedberg David 268, 290
Freidenberg Olga 268, 291
Friedberg Anne 203, 291
Friedländer Saul 131
Frydryczak Beata 256, 257, 260, 291
Fukuyama Francis 185, 291
- Gadacz Tadeusz 126, 163, 301
Gawliński Stanisław 136, 142, 182, 201, 299
- Giemza Lech 246, 291
Gierek Edward 89
Głowiński Michał 21, 34, 89, 131, 291, 292
Godzic Wiesław 224, 226, 291
Goebbels Joseph 80
Gogler Paweł 21, 23–25, 35–37, 39, 291
Goldman Gołda 98, 103, 104
Goldman Layka 98, 103
Goldmanowie (rodzina) 98, 102, 105, 107
Gołębiewska Maria 48, 177, 251, 287
Gomułka Wiesław 89
Gontarz Beata 126, 283, 291
Göring Hermann Wilhelm 80
Gorzowski Albert 21, 22, 40, 139, 291, 294
Gosk Hanna 127, 136, 201, 294, 301
Goya Francisco 38
Grabiński Stefan 206, 207, 224, 299
Graziani Françoise 44, 302
Gromek Joanna 67, 285
Gross Tomasz 107, 300
Grudzińska-Gross Irena 107, 300
Gruszczyński Marcin 126, 163, 301
Grzegorzczak Anna 161, 291
Gutman Israel 107, 294
Gwóźdź Andrzej 202–204, 208, 225, 256, 258, 289, 291, 302, 303
- Haupt Zygmunt 59
Heath Stephen 116, 287
Hedemann Oskar 36, 298
Heffernan James A.W. 30, 291
Heidegger Martin 269
Hejmej Andrzej 24, 34, 219, 297, 303
Helman Alicja 224–226, 247, 287, 291

- Hen Józef 59
Hendrykowska Małgorzata 204, 205, 214, 289, 292
Herbert Zbigniew 8, 28, 30, 229, 290, 298, 302, 303
Herling-Grudziński Gustaw 28, 32, 34, 38, 289
Herzog Werner 239
Hirsch Marianne 129–131, 292
Hitler Adolf 67, 81
Hlinka Andrej, ks., 189
Hodys Włodzimierz 72
Homer 22, 39
Homer Sean 117
Horacy (Quintus Horatius Flaccus) 40, 139, 147, 148, 292
Horea (zob. Ursu Vasile Nicola)
Hučková Jadwiga 247
Huelle Paweł 125
Huizinga Johan 195
Hunyady Jan 189
Husserl Edmund 111, 120–122, 292

Ingarden Roman 31, 32, 292
Irzykowski Karol 248
Iwaszkiewicz Jarosław 280, 303

Jaenzon Julius 247
Jakowska Krystyna 136, 169, 202, 270, 303
Jamrozek Stanisław, ks., 106, 292
Jan z Dukli, św., 160
Janin Jules 50
Jankowicz Grzegorz 38, 292
Janowska Katarzyna 182, 183, 285
Jarry Alfred 238
Jarzębski Jerzy 238, 292
Jay Martin 256, 260, 292
Johnson William S. 157, 292
Joyce James 165, 166, 169, 292
Jurecki Krzysztof 84, 86, 88, 292
Jurewicz Aleksander 125
Jurewicz Oktawiusz 42, 121, 293
Jurkowlaniec Grażyna 217, 297
Juszczak Wiesław 35, 293
Juszkiewicz Piotr 33, 293

Kadłubek Zbigniew 69, 70, 293
Kafka Franz 132, 288
Kalaga Wojciech 70, 293
Kalinowski Marian Leon 159, 297
Kania Ireneusz 161, 192, 203, 287, 288, 290
Kaniewska Bogumiła 61, 293
Kant Immanuel 269
Kartezjusz (Descartes René) 8, 21, 214, 268, 295
Kaszuba Elżbieta 68, 70, 293
Kazimierz Wielki 105
Keats John 21, 288
Keller Józef 168, 296
Kertész André 190, 229
Kertész Imre 131, 293
Kędziora Andrzej 56, 293
Kierzek Paulina 34, 293
Kiezuń Anna 136, 169, 202, 270, 303
Kilar Wojciech 239
Kiš Danilo 191
Kita Barbara 209, 258, 302
Klekot Ewa 239, 268, 290, 295
Klemperer Victor 81, 293
Klich Aleksandra 65, 289
Klimecki Michał 196, 293
Klose Karl Franz 65, 66, 75, 77, 79, 82, 90, 288, 289
Kluba Anna 81, 293
Kluba Antoni 81, 293
Kłak Tadeusz 207, 224, 299

- Kłys Tomasz 247
Kociuba Maciej 268, 293
Kocjan Krzysztof 132, 288
Kokott Joseph 103, 104, 109
Kolasińska-Pasterczyk Iwona 247
Kolman Eustachy 103
Kołakowski Leszek 76, 293
Komorowska Małgorzata 240, 288
Konończuk Elżbieta 246, 293
Kopciowski Adam 107, 294
Kopeć Zbigniew 35, 293
Korolko Mirosław 21, 293
Korwin-Piotrowska Dorota 222, 293
Korzeniewski Bartosz 127, 297
Kostkiewiczowa Teresa 21, 292
Koszowy Marta 35, 111, 117, 132, 135, 192, 201, 229—231, 293, 294
Kościuszko Tadeusz 66
Koven Ezrahi Sidra de 131, 294
Kowalczyk Jerzy 56, 58, 294, 303
Kowska Małgorzata 185, 295
Kozicka Dorota 136, 184, 186, 201, 202, 229, 246, 259, 280, 294
Krakowiak Małgorzata 34, 283, 289
Krakowski Shmuel 107, 294
Kristeva Julia 250
Królak Sławomir 178, 280, 287
Kudyba Wojciech 179, 294
Kula Grzegorz 238, 300
Kulesza Dariusz 136, 169, 202, 270, 303
Kundera Milan 186
Kunz Dominique 44, 45, 294
Kupis Bogdan 168, 296
Kuron Victor 75
Kurtyka Janusz 108
Kurz Iwona 50, 287
Kuśmierczyk Seweryn 50, 287
Kuśniewicz Andrzej 59, 186
Kuwałek Robert 107, 294
Kuźma Erazm 272, 287, 295, 296
Kwintylian 22
Lacan Jacques 117
LaCapra Dominick 128, 294
Lachmann Piotr 67, 77, 78, 90, 94, 285
Latawiec Bogusława 125
Lausberg Heinrich 22, 294
Lebionak Dariusz 107, 294
Lefebvre Henri 237
Leja Stanisław, ks., 105
Lem Stanisław 186
Lenin Włodzimierz 189, 190
Leonardo da Vinci 217
Leś Włodzimierz 102, 102
Lewczyński Jerzy Tadeusz 82—88, 292, 294, 295
Lewinówna Zofia 100, 287, 289
Lis Renata 278, 279, 287
Lisowski Krzysztof 17, 53, 54, 73, 285, 294
Litwin Weronika 35, 293, 300
Lorenc Iwona 268, 295
Lorrain Claude 142—148, 151, 153, 155, 296
Lubelski Tadeusz 247, 292
Lumière Auguste 204, 205
Lumière Louis 204, 205, 289
Lyotard Jean-François 185, 295
Łosińska Ewa 106, 108, 295, 300
Łubowicz Elżbieta 86, 295
Łukaszuk Tadeusz 275, 295
Łukowski Feliks 86
Łysiak Waldemar 144, 151, 295
MacCannell Dean 239, 295

- Mach Wilhelm 222
Madej Teresa 57, 285
Madejski Jerzy 56, 270, 285, 298
Magala Sławomir 14, 48, 299
Malewska Hanna 126
Malinowska Grażyna 275, 295
Malinowski Zygmunt 275, 295
Manovich Lev 203, 218, 219, 262, 295
Margański Janusz 127, 188, 298
Marin Louis 213, 215, 220, 295
Markiewicz Henryk 21, 140, 288, 295
Markowski Michał Paweł 8, 20–22, 30, 31, 48, 135, 174, 177, 214, 218, 251, 268, 270, 286, 287, 295
Marzec Bartosz 182, 286
Matuszak Remigiusz 49, 295
Matywiecki Piotr 131
Mayenowa Maria Renata 246, 296
Méliès Georges 247
Mendelowski Stanisław 105, 291, 302
Mentzel Zbigniew 246, 291
Michałkowa Janina 143, 146, 148, 296
Michałowska Marianna 87, 116, 120–122, 296
Michelet Jules 114
Migasiński Jacek 185, 295
Miłosz Czesław 74, 186, 296
Mitchell William John Thomas 30, 35, 296
Mitosek Zofia 141, 296
Mizerkiewicz Tomasz 52, 296
Moholy-Nagy Laszlo 248, 249, 296
Morin Edgar 226, 296
Mucharski Piotr 182, 183, 285
Murnau Friedrich Wilhelm 239
Myśliwski Wiesław 125
Mytych-Forajter Beata 15, 45, 91, 299
Nawarecki Aleksander 206, 288, 299, 301
Nawrocka Ewa 61, 136, 201, 229, 259, 260, 294, 296, 301
Nęcka Agnieszka 124, 296
Newton Isaac 267
Niedźwiedz Jakub 24, 219, 297, 303
Niekrawietz Hans 65, 78, 289
Niemczak Stanisław 106
Niépce Nicéphore 49
Nikifor (właśc. Epifaniusz Drowniak) 275
Nikostratos (z Macedonii) 23
Nora Pierre 14, 127, 128, 129, 187, 188, 296
Nordhoff Charles 207
Norman Barry 204, 299
Nycz Ryszard 8, 163, 166, 172, 176, 179, 241, 260, 273, 295, 296
Okopień-Sławińska Aleksandra 21, 292
Olczak-Ronkier Joanna 125, 126
Olejniczak Józef 74, 79, 296
Orłowski Hubert 112, 203, 256, 287, 288
Orski Mieczysław 144, 296
Ostaszewski Jacek 224, 226, 291
Ostaszewski Robert 61, 229, 296
Otto Rudolf 168, 296
Pagis Dan 131
Pajewski Janusz 196, 297
Panofsky Erwin 217, 297
Paprocki Henryk 275, 290, 297
Pawelec Andrzej 126, 301
Pawłowski Włodzimierz 49, 297
Pers Aneta 238, 297
Petit Philippe 279, 287

- Petoia Erberto 238, 297
Piecuch Andrzej 275, 295
Pietrych Krystyna 152, 298
Pietrzak Przemysław 240, 297
Piskorz Artur 203, 289
Platon 8, 21, 139, 214, 268, 295
Plutarch 40
Płazewski Jerzy 204, 242, 247, 248, 250, 297
Podgórzec Zbigniew 275, 290
Poe Edgar Allan 38, 267
Polidori John William 238
Połtyn Joanna 137, 297
Pontremoli Edouard 159, 160, 297
Popczyk Maria 283
Popowski Remigiusz 23, 29, 34, 35, 38, 39, 42, 290, 297
Poprzęcka Maria 33, 214, 293, 297
Porębski Mieczysław 9, 297
Posejdon 39
Potkaj Tomasz 107, 297
Poussin Nicolas 213
Półciwiatek Józef 105, 302
Proust Marcel 111
Prus Maciej 49, 297
Przyboś Julian 206, 222, 223, 280, 303
Przybylski Ryszard 74, 297
Przybylski Ryszard Kazimierz 55, 297
Przymuszała Beata 21, 291, 303

Quenot Michel 275, 276, 297

Rabizo-Birek Magdalena 73, 297
Raczymow Henri 129
Radziwon Marek 67, 286
Rączy Elżbieta 100, 297
Rejniak-Majewska Agnieszka 256

Rewers Ewa 203, 246, 291, 298
Rędzioch Włodzimierz 107, 300
Ręsakowski Władysław 85
Rice Marc 157, 292
Ricoeur Paul 127, 188, 298
Riesenbach Joseph 104, 298
Rodzińska-Chojnowska Aleksandra 106, 300
Rose Ausländer 131
Roszak Joanna 34
Rouillé André 36, 45, 49–51, 54, 298
Rożek Lucyna 126, 291
Rożnatiović Želik (przyd. Arkan) 191
Różanowski Ryszard 256, 260, 298
Różewicz Stanisław 280, 303
Różewicz Tadeusz 66, 131, 280
Różycka Dorota 152, 298
Rudolf Krzysztof Filip 165, 292
Rusinek Wojciech 135, 201, 259, 298
Ruszar Józef Maria 8, 28, 290, 302
Rybicka Elżbieta 56, 298
Rymkiewicz Jarosław Marek 131, 132
Rzepińska Maria 143, 214, 218, 286, 298

Sachs Nelly 131
Salwa Piotr 20, 290
Sander August 55
Sauerland Karol 256, 298
Schenke Ernst 65, 289
Schiele Egon 127
Schnapp Alain 87, 299
Schubert Jan 197, 298
Schulz Bruno 142, 153, 251, 299, 301
Sندیka Roma 30, 33, 35, 298
Serres Michel 246, 298
Shanks Michael 87, 88, 92, 93, 299
Shipman David 204, 299
Sidorek Janusz 121, 292

- Siemek Andrzej 94, 290
Sienkiewicz Henryk 206
Sikora Sławomir 110, 111, 116, 117, 124, 299
Sikorski Janusz 112, 203, 256, 260, 287, 288
Simonides (z Keos) 40
Siwicka Dorota 206, 288, 299, 301
Siuwiński Ireneusz 204, 299
Siwor Dorota 135, 136, 142, 182, 201, 299
Sjöström Victor 247
Skarga Barbara 269, 270, 277, 278, 299
Skwara Marek 7, 27, 139, 294, 303
Sławek Tadeusz 207, 224, 299
Sławiński Janusz 21, 292
Słomczyński Maciej 166, 292
Smolka Iwona 125
Sobolewska Anna 49, 299
Sobolewska Elżbieta 131, 293
Sobota Adam 86, 299
Sokołowska Jadwiga 74, 299
Sołtysik Marek 17, 299
Sontag Susan 14, 48, 55, 61, 62, 299
Sosnowski Jerzy 206, 299
Soulages François 15, 45, 50, 91, 299
Sowińska Iwona 247, 292
Spielberg Steven 267
Stabryła Stanisław 148, 292
Stala Krzysztof 142, 153, 251, 299
Stalin Józef 73
Stasiuk Andrzej 8, 135–282, 285, 286, 288, 290, 291, 294, 295, 298, 301–303
Stefański Jan 107, 297
Stempowski Jerzy 74, 186, 296
Stiegler Bernd 157, 300
Stieglitz Alfred 55
Stiller Mauritz 247
Stojowski Andrzej 59, 186
Stoker Bram 238, 239, 297, 300
Strykowski Julian 186
Stryker Roy Emerson 55
Sturm Stefan 65, 289
Sulikowski Andrzej 53, 270, 288, 290
Sulima Roch 197, 300
Surowska Barbara 257, 287
Svalbo Connie 87, 299
Swoboda Tomasz 44, 294
Syska Rafał 247, 292
Szabłowska-Zaremba Monika 35, 293, 300
Szallowie (rodzina) 98, 102, 103, 104, 105, 107
Szarek Jarosław 103–105, 109, 300
Szarlej Jolanta 168, 300
Szczepański Jan Józef 32, 289
Szczepański Tadeusz 225, 247, 300
Szczypińska-Mutor Magdalena 61, 300
Szela Jakub 190, 195, 226
Szewc Piotr 7, 15, 17–64, 69, 131, 146, 283, 285, 288, 293, 300, 301
Szewczenko Taras 189
Szeżyńska-Mačkowiak Krystyna 263, 302
Szlachta-Misztal Justyna 73, 300
Sznajderman Monika 240, 288
Szpytma Mateusz 102–109, 297, 300, 302
Szulkin Piotr 238
Szulżycka Alina 239, 301
Szwast Andrzej 142, 144, 301
Szylar Franciszek 109
Szyborska Wisława 37, 38, 229, 289, 303

- Ściepuro Dariusz 238, 300
Śliwa Michał 71, 301
Ślufińska Monika 71, 301
- Tabakowska Elżbieta 140, 141, 301
Taine Hipolit 246, 298
Talbot William Henry Fox 49
Tarasewicz Paulina 213, 295
Targosz Kamil 136, 170, 285
Tatar Ewa 268, 295
Tatarkiewicz Anna 178, 290
Taylor Charles 126, 163, 164, 166, 178, 301
Tejchma Jacek 105, 295
Termer Janusz 49, 301
Tiedemann Rolf 203, 287
Tomasik Wojciech 206—208, 211, 223, 301
Tomczyk Edyta 157, 292
Topolski Jerzy 94, 290
Treborch Gerard 28
Trysiński Zbigniew 73, 301
Trznadel Jacek 51, 111, 157, 287
Turowicz Maria 31
Tuszyńska Agata 125, 126
Tyszkiewicz Teresa 107, 301
- Ubertowska Aleksandra 61, 131, 132, 301
Ujazdowski Michał Kazimierz 108
Uliasz Stanisław 73, 301
Ulitz Arnoldv65, 289
Ulma Józef 98, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 130, 300, 302
Ulma Wiktoria 98, 102, 103, 105, 106, 108, 109
Ulmowie (rodzina) 15, 16, 98, 104—108, 290, 292, 295, 300, 301
Uniłowski Krzysztof 136, 142, 301
- Urbanowicz Andrzej 73, 77, 301
Urry John 239, 301
Ursu Vasile Nicola (zw. Horea) 189
Urynowicz Marcin 102, 301
Uspienski Borys 213, 237, 301
- Van den Braembussche Antoon 185, 187, 302
Vigenère Blaise de 44, 302
Vincenz Stanisław 74, 186, 296
Virilio Paul 208, 209, 234—236, 244—246, 257—260, 262, 263, 266—268, 271—274, 279, 302
Vishniac Romana 61
Vlad Tapes (zob. też Wład Palownik, zw. Dracula) 189
- Waniek Henryk 7, 15, 65—95, 283, 285, 286, 289, 290, 294, 297, 300, 301, 302
Waniek Wincenty 67
Warhol Andy 86, 190
Wawszczak Zbigniew 105, 302
Wążyk Adam 148, 292
Wąs Gabriela 68, 293
Wenders Wim 203, 291
Wergiliusz (Publius Wergilius Maro) 79, 141
Weston Edward 55
Węclewski Zygmunt 42
Wichrowski Marek 185, 291
Wieczorkiewicz Anna 239, 280, 295, 302
Wiedemann Adam 34
Wiegandt Ewa 197, 302
Wiertow Dżigav247
Wigłusz Jan 105
Wigłusz Maria 105
Wilde Erich 103

- Wilgosiewicz-Skutecka Renata 205, 289
Williams Carla 157, 292
Wilkoszewska Krystyna 208, 257, 263, 279, 302
Winniczuk Lidia 214, 298
Wiszniowska Monika 283
Wiśniewska-Weiss Ilona 74, 302
Witkiewicz Stanisław Ignacy 77, 206
Witosz Bożena 25, 26, 28, 34, 37, 48, 135, 201, 202, 302
Wittlin Józef 74, 296
Wład Palownik (zw. Dracula, zob. też Vlad Tapes) 238, 297
Wojnarowska Katarzyna 107, 302
Workowski Adam 8, 302
Wyka Kazimierz 181, 303
Wysłouch Seweryna 7, 8, 21, 24–29, 31, 32, 39, 40, 44, 139, 219, 291, 294, 303

Zabierowski Stefan 207, 224, 283, 299
Zagajewski Adam 27, 32, 131
Zaleski Marek 59, 74, 144, 303

Zalewski Cezary 125, 126, 229, 303
Zalewski Witold 125
Zapędowska Magdalena 13, 127, 187, 286
Zarębianka Zofia 136, 169, 201, 270, 303
Zawojski Piotr 203, 291
Zaworska Helena 280, 303
Zeidler-Janiszewska Anna 256, 262, 290, 303
Zgorzelski Andrzej 21, 288
Ziątek Zygmunt 144, 303
Zieniewicz Andrzej 127, 136, 201, 294, 301
Ziomek Jerzy 21, 303
Ziontek Artur 49, 61, 63, 303
Zola Emil 206
Zychowicz Juliusz 81, 293

Żak Jerzy 275, 295
Żbikowski Andrzej 100, 297, 301
Żeleński Tadeusz (Boy) 238
Żerelik Róścisław 68, 293
Żurek Sławomir Jacek 35, 293, 300
Żytko Bogusław 268, 289, 291

Beata Gontarz

Images of the World Visual Representations of Reality in Polish Contemporary Prose

Summary

Images of the World. Visual Representations of Reality in Polish Contemporary Prose provides studies in literature which does not evade its representational purposes (with regard to the real world). Rather, it aims at pointing to visual forms, and thus renders the description of the world possible, while simultaneously making use of them as its representational models. The problem brought to consideration in this book combines the mediating function of language, by means of which a piece of writing “indicates that which is outside” (Wysłouch), in a way of „representing rather than imitating the world,” with the fact of progressing mediaization of reality, which is the result of civilisational and cultural changes. Owing to this historically shaped context, and also to a certain accommodation of the research topic to the theme, the study concerns a selection of works in prose which were published after the historio-literary ceasura — the year 1989 by convention.

The first part, *Visual Representations of History*, takes up the analysis of novels whose authors, such as: Piotr Szewc, Henryk Waniek and Piotr Czakański depict the past. These works are linked by the medium of photography (fictional or authentic one) as a conspicuous imprint of the former world, yet used otherwise: as a tool capable of transplanting the bygone world into a word; as a subject of confrontation between individual experiences and the order of history; also as a basis for traumatic experiences which surfaces as a characteristic feature of contemporary post-memory.

The second part, *Andrzej Stasiuk's Visions and Epiphanies*, discusses efforts to iconize places and events, epiphanous tropes of depiction of reality and history, as well as iconic experience and the presentation of history. The study shows that a means of making these efforts effective lies in photography and artistic works — recalled due to their image and structure shaping the author's individual experience — the use of metaphors and discursive

considerations as well. This category provides links between ontological, epistemological and aesthetic dimension of the *universum* presented in the works.

The third part, *Visions on the Way*, complements studies on Stasiuk's prose. Letters of travelogue — recently Stasiuk's main source of inspiration — provide the reader with ways of representing the world in motion (while taking a train trip or a car ride), thus in its unique, yet these days common, basic perceptual conditions. The author delves into and analyses the ensuing efforts by means of which the writer adapts pictorial and structural clichés (in this case photographic, yet cinematic as well) in order to transplant certain perceptual sensations into literary ground.

Germane to all sections in the book is literature, where artists reveal their sensitivity when facing the real world by making use of images, and at the same time they adduce the contemporary reader's competence who is able to read visual texts as well. The study corroborates that visual representations become tools which render the agreement between the writer and the reader possible due to a sphere of common experience. In other words, they coexist in a particular iconosphere, and allow the writer to take up and follow topics which he considers essential, e.g. the experience of history and space, and existential truths for which he digs deeply.

Analytical interpretation of particular works with intrinsically embedded issue of visual representations of reality, has been suggested. Moreover, the proposed literary works provide multifariousness of specific artistic presentations. Not only literary devices, such as ekphrasis, iconisation, revelation (of the real world) are used in analyses, but also media tools and categories (cinematic and photographic discourse, psychoanalytical film theories), aesthetic theories (perspective, iconic discrepancy, picture's frames), historiographic (nostalgia, the archeology of modern pasts, post-memory) and sociological (the archeology of knowledge, communicative acceleration and velocity, travels and tourism). The idea behind is the preconception that all those tools will pave the way for proper selection, description and accommodation of the phenomenon of the visual representation in an explanatory context.

Beata Gontarz

Les images du monde

Les représentations visuelles de la réalité dans la prose polonaise contemporaine

Résumé

Les images du monde. Les représentations visuelles de la réalité dans la prose polonaise contemporaine présentent les recherches sur la littérature, qui, sans fuir de ses fonctions représentatives (dans le sens de description du monde réel), indique les formes visuelles médiatrices dans sa représentation et, en même temps, bénéficie d'elles comme de modèles représentatifs. Le problème abordé dans le livre unit la fonction méditative de la langue, grâce à laquelle l'oeuvre « montre ce qui se trouve à l'extérieur » de façon de ne pas « imiter, mais représenter le monde » (voir S. Wyślouch), ainsi que le fait de la médiatisation progressive de la réalité comme résultat des changements civilisationnels et culturels. En considération de ce contexte historiquement changeant et en vue d'adapter le corpus au sujet de recherches, l'auteur a choisi des oeuvres de prose, publiées après la césure admise de l'histoire de la littérature, à savoir l'an 1989.

Dans la première partie, intitulée *Wizualne reprezentacje historii*, se trouve l'analyse des romans, dont les auteurs Piotr Szewc, Henryk Waniek et Piotr Czekański ont décrit une représentation du passé. Les oeuvres sont unies par le moyen de photographie (fictionnelle ou authentique) comme trace visuelle du monde d'antan, mais appliquées de manière différente : comme outil qui sert à concrétiser dans la parole une réalité passée, comme matériel de confrontation de l'expérience personnelle avec l'ordre de l'Histoire, comme objet d'une expérience traumatique, qui constitue un trait de la postmémoire contemporaine.

Dans la deuxième partie *Andrzeja Stasiuka widzenia i olśnienia*, la prose non fictionnelle de l'écrivain permet de voir des procédés d'iconisation de la représentation des lieux et des situations, des traces d'épiphanie dans la représentation de la réalité et de l'histoire, ainsi que l'expérience et la présentation iconiques de l'histoire. L'auteur démontre que les références à la photo-

graphie et aux arts plastiques, convoquées à cause de l'image et la structure modelant des expériences personnelles de l'auteur, ainsi que la fascination par la catégorie de lumière, exprimée à l'aide du sujet abordé, la métaphore employée et des réflexions discursives, sont un moyen servant à réaliser ses objectifs. La catégorie mentionnée lie les dimensions ontologiques-épistémologiques et esthétiques de *l'universum*, présenté dans les oeuvres.

La troisième partie *Widzenie w podróży* est un complément des enquêtes menées sur la prose de Stasiuk. À l'exemple des notes de voyage, qui composent dernièrement la partie principale de la production littéraire de l'écrivain, l'auteur examine les moyens de représenter le monde connu dans le mouvement (pendant le voyage en train ou en voiture) alors dans les conditions spécifiques et, en même temps, très commun, primaires dans notre époque. L'auteur énumère et analyse des procédés grâce auxquels l'écrivain adapte des clichés (photographiques et cinématographiques) d'images et de structures, pour traduire des expériences de perception en un texte littéraire.

Dans tous les parties et chapitres du livre c'est la littérature qui est l'objet premier de recherches ; ses auteurs dévoilent leur sensibilité dans la perception du monde à travers ses représentations visuelles, et ils se réfèrent également à la disposition du destinataire contemporain, qui est capable de lire des textes picturaux. L'auteur a démontré que les représentations visuelles deviennent pour l'écrivain un instrument pour établir un lien avec le lecteur, grâce à la désignation du champ d'expérience commun, c'est-à-dire le fonctionnement dans une iconosphère déterminée. Ces représentations permettent également à l'auteur d'aborder et de guider des sujets importants pour lui, à savoir : l'expérience de l'histoire et de l'espace, les sens existentiels qui en découlent.

L'auteur a proposé des approximations analytiques aux oeuvres concrètes, dans lesquelles le problème des représentations visuelles de la réalité existe spontanément. Le choix du matériel littéraire servait en plus à présenter la diversité des approches artistiques concrètes. Dans les analyses l'auteur a appliqué non seulement des outils propres aux recherches littéraires (ekphrasis, iconisation, épiphanie de la réalité), mais également des outils et des catégories des médias (langue du cinéma et de la photographie, théories psychanalytiques des études de cinéma), les théories esthétiques (perspective, différence iconique, cadre de l'image), historiographiques (nostalgie, archéologie des passés contemporains, postmémoire) et sociologiques (archéologie du savoir, accélération et vitesse de communication, voyages et touristique) pour désigner avec précision, décrire et placer dans un contexte explicatif le phénomène de représentation visuelle.

Redaktor Małgorzata Pogłódek
Projektant okładki i stron działowych Piotr Kossakowski
Redaktor techniczny Barbara Arenhövel
Korektor Marzena Marczyk
Łamanie Marek Zagniński

Copyright © 2014 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-052-5
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-053-2
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 20,0. Ark wyd. 20,0.
Papier offset. III kl., 90 g. Cena 26 zł (+VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Beata Gontarz ♦ *Obrazy świata...*

Więcej o książce

CENA 26 ZŁ | ISSN 0208-6336
(+ VAT) | ISBN 978-83-8012-053-2

